

9. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words] (1985). Kyiv: Holovna redaktsiia Ukrainiskoi radiianskoi entsyklopedii, 968. [in Ukrainian].
10. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. (1973). AN URSSR. Instytut movoznavstva. Kyiv: Naukova dumka, 4: I-M. 840. [in Ukrainian].
11. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. (1977). AN URSSR. Instytut movoznavstva. Kyiv: Naukova dumka. T. 8: Pryroda-Riakhtlyvyi, 927. [in Ukrainian].
12. Sopivnyk I.V. (2017). Diahnastyka profesiinoi pidhotovlenosti studentiv pedahohichnoi diialnosti [Sopivnik IV Diagnosis of professional training of students of pedagogical activity]. *Science and Education*, 12, 59-65. DOI: <http://doi.org> [in Ukrainian].
13. Starosta V.I. (2017). Pedahohichni monitorynh ta pedahohichna diahnostyka: sutnist i vzaiemozviazok poniat [Pedagogical monitoring and pedagogical diagnostics: essence and interrelation of concepts]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky*, 4 (59), 499-505. [in Ukrainian].
14. Terminolohichni slovnyk z osnov pidhotovky naukovykh ta naukovo-pedahohichnykh kadriv pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Terminological dictionary on the basics of training of scientific and scientific-pedagogical staff of postgraduate pedagogical education] (2014). Kyiv: DVNZ Universytet menezhmentu osvity, 230. [in Ukrainian].
15. Shapran Yu.P. (2014). Diahnostuvannia sformovanosti profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pryrodnychkh spetsialnostei [Diagnosing the formation of professional competence of future teachers of natural sciences]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni P. Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Pedahohika*. Vyp. 239. T. 251. S. 89-93. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 11.12.2020 р.

УДК 378.147:364-051]:7.011

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-2-43-75-83

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОБАЧЕННЯ В МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СИТУАЦІЙ

Лаврентьєва Олена Олександрівна

доктор педагогічних наук, професор

Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля»

e-mail: lavrenteva.o@duan.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-0609-5894

У статті проаналізовано сутність та зміст естетичного світобачення соціальних працівників. Визначено, що світобачення, як стрижень світогляду, детермінує професійну діяльність соціального працівника, надає оцінку професійні реалії з точки зору законів краси, відповідності до ідеалів та професійних цінностей та доводить до свідомості результати такого оцінювання на мові естетичних переживань. З'ясовано, що естетичне світобачення здатне реалізувати ідеологічну, регулятивну, пізнавальну, виховну, комунікативну, мобілізаційну, творчо-перетворювальну, прогностичну та ряд інших функцій в професійній діяльності соціального працівника. Показано, що формування естетичного світобачення передбачає спеціально організовану, ціннісно спрямовану діяльність з розв'язання професійно зорієнтованих, контекстних, творчо-перетворювальних ситуацій різного рівня. Зроблено висновок про те, що моделювання таких ситуацій має бути природним компонентом професійної підготовки соціального працівника.

Ключові слова: професійна підготовка соціальних працівників, естетичне світобачення, естетичний світогляд, гуманістична спрямованість, моделювання професійних ситуацій, професійно зорієнтовані завдання, формування естетичного світобачення.

Постановка проблеми. Професійна діяльність соціального працівника із вищою освітою є поліфункціональною й багаторольовою. Її значення для суспільства з кожним роком усе більше зростає в зв'язку з погіршенням економічної ситуації, загостренням суспільних протиріч, загальними деструктивними соціокультурними трансформаціями. Для якісного надання послуг із соціальної підтримки, патронату й соціальної реабілітації широких верств населення, соціальний працівник має реалізовувати широкий функціонально-рольовий репертуар, володіти значним арсеналом технік і технологій соціальної роботи з різними категоріями клієнтів, мати кваліфікації психолога, педагога, соціолога, менеджера та управлінця. Працюючи в сфері «людина-людина», соціальний працівник повинен розвинути в собі особливі особистісні якості, серед яких вирішальне значення має пізнавальне, ціннісне й поведінкове знання крізь призму якого ним осмислюються всі реалії соціальної роботи, місія, роль і місце в суспільному житті, відбувається вибір методів впливу на особистість клієнтів.

Саме особливе світобачення соціального працівника зумовлює вектор його духовного й професійного розвитку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У науковий обіг поняття «світогляд», як віддзеркалення світу людини й людської свідомості, було введено І. Кантом. Із цього часу ця категорія постійно уточнюється й змістовно оновлюється, що звісно підтверджує значущість світогляду в контексті духовного розвитку окремої людини й суспільства. Дослідники (В. Кремень, Д. Ліхачов, І. Надольний, О. Спіркін, В. Шинкарук та ін.) вважають світогляд вихідною й основоположною формою духовного освоєння людиною дійсності, тим феноменом, який відкриває людині світ, позначає її місце в ньому, зумовлює цілеспрямовану та усвідомлену поведінку. Водночас, формування образу світу як результат духовної діяльності людини, опосередковується наявним у суб'єкта світоглядом [1]. У філософській, соціологічній, психолого-педагогічній літературі сутність світогляду розглядається з єдиних позицій, вбачаючи в ньому феномен свідомості, особливу форму її організації, ідеальне утворення, в якому ставлення до світу реалізується на духовно-практичному рівні (Л. Божович, С. Рубінштейн, К. Ушинський та ін.).

Світобачення є одним із компонентів світогляду, що, однак має самостійне значення для людини та соціуму в конкретну історичну епоху. Залежно від того, яка ідея слугувала основою світобачення, в історичному поступі людства можна прослідкувати космоцентричну, теоцентричну й антропоцентричну структурні системи світогляду [2]. Остання, як відзнака постіндустріальної культури нашого часу, центрована на Людині як на мірі всіх речей. Саме антропоцентрична парадигма зумовила розвиток та високу востребованість тих професій, що базуються на міжособистісних взаємостосунках, забезпечують соціальну підтримку та соціальний захист широких верств населення. Серед них неостаннє місце посідає професія соціального працівника.

Як відзначають дослідники (Л. Єрмоїна, О. Карпенко, А. Капська та ін.), провідною функцією соціального працівника є допомога клієнтам пристосуватися до складного, спеціалізованого, технологічно зорієнтованого суспільства [3]. Змістовий фундамент бачення соціального працівника своєї місії створює антропологія, яка ґрунтується на розумінні центрального положення людини, її внутрішнього світу, її самоцінності для соціуму. Із цієї точки зору, професійна діяльність соціального працівника не може здійснюватися без відповіді на головне філософське питання: що є людиною та в чому сенс її життя. Осмислення міру людського в обраних методах впливу на особистість клієнта як основи професійної взаємодії, має ґрунтуватися на вірі в людину і її безмежні можливості та підпорядковуватися досягненню головної мети – забезпечення соціальної підтримки людини та її повернення до повноцінного самостійного активного життя.

Стрижень професіоналізму й професійної майстерності соціального працівника складає гуманістичне світобачення – усвідомлене ціннісне ставлення до мети, змісту, засобів соціальної роботи, до клієнтів та колег, інших суб'єктів у категоріях «людина», «особистість», «сенс людського життя» (І. Зязюн, О. Лавріненко, Л. Мільто, Т. Опалюк та ін.) [4]. Цінність позицій гуманістичного світобачення для соціальної роботи полягає в автономності, універсальності й фундаментальності ідей гуманізму, нерозривній їх єдності із духовністю, що невіддільні в своєму існуванні й розвитку. У гуманістичному світобаченні абсолютне значення надається свободі вибору, умінням суб'єкта прогнозувати й контролювати свою діяльність, учинки, особисте життя; утвердженню гуманних відносин між суб'єктами соціальної взаємодії [5].

Сприймаючи реалії професійної діяльності з точки зору їх відповідності ідеалам, настановам та сформованим переконанням, соціальний працівник оцінює їх за законами краси, тобто згідно з уявленнями про належне та правильне. Виникаючи при цьому світовідчуття, незалежно від того чи є вони переживанням прекрасного чи повторного, мають естетичну природу. Тож, у контексті розвитку професійної майстерності соціального працівника виокремлюється проблема формування його естетичного світобачення як системи знань про світ загалом і соціальну сферу зокрема, а також поглядів, ідеалів, професійних цінностей і

норм, що визначають загальне бачення й розуміння місця й ролі соціального працівника, визначають його життєву та професійну позиції, формують програму поведінки за законами краси.

Метою статті є виклад головних підходів, принципів, методів та засобів формування естетичного світобачення соціальних працівників у процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти.

У представленому дослідженні було використано семантичний аналіз та систематизація вхідних та дотичних категорій до поняття «естетичне світобачення»; методи аналізу, конкретизації та концептуалізації передового педагогічного досвіду зі становлення професійної майстерності майбутніх фахівців, контент-аналіз змісту професійної діяльності соціальних працівників; моделювання процесу формування естетичного світобачення соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу. Як показує семантичний аналіз, світогляд і світобачення є спорідненими, але не тотожними поняттями. Усвідомлення цього факту дозволяє визначити зміст естетичного світобачення соціального працівника та змодельовати процес його формування.

Принагідно слід зауважити, що в загальній структурі світогляду виокремлюють гносеологічний і соціологічний аспекти. *Соціологічний аспект* орієнтується на обсяг, глибину та характер світоглядних знань, уявлень, ідей, поглядів, цінностей, ідеалів тощо, міру їх усвідомленості людиною як на буденному, так і на теоретичному рівнях, дієвістю сформованих на їх основі переконань, принципів і ціннісних настанов, які уособлюють в собі створений суб'єктом світ належного.

Між тим, світогляд не функціонує лише як теоретичне знання, він є процесом духовно-практичного освоєння світу, інструментом самовизначення суб'єкта через порівняння й оцінювання суспільної й природної дійсності крізь призму сформованих ідеалів, цілей і сподівань. Цей процес, із визначення та усвідомлення людиною своєї сутності в світі, своїх життєвих позицій, реальної поведінки з досягнення ідеалів та жаданих цілей, може бути схарактеризований через *гносеологічний аспект* світогляду як інтегративну синкретичну систему, що охоплює власне світобачення і до того ж – світовідчуття, світоспоглядання, світорозуміння людини. Ці окремі аспекти світогляду завжди потенційно наявні та актуалізуються в певних обставинах і зумовлюють ціннісно-світоглядне самовизначення суб'єкта [2].

Світогляд, як цілісне-психологічне утворення, має складну й багатоаспектну структуру. *Світобачення* розглядається в цій структурі як утворення, що обіймає систему філософських, економічних і соціально-політичних поглядів, його ядром є погляди й переконання, які органічно пов'язані з розвинутою здатністю до теоретичного мислення, вияву високих почуттів, свідомої, цілеспрямованої волі. Теоретичне мислення як елемент світобачення забезпечує творче осмислення знань, явищ дійсності, удосконалення світогляду й спрямованість вольових зусиль на реалізацію переконань у кожній з можливих ситуацій [2].

Світобачення, таким чином, не є конгломератом усіх поглядів на світ. Його змістовим центром, для видів професійної взаємодії типу «людина-людина», є людинолюбство. У роботі соціального працівника, як людинотворчій професії, таке світосприйняття диференціюється в тріаді «Віра – Надія – Любов». Акцентуємо на тому, що світобачення не існує без ідеалу, у цьому випадку ідеалу людини як головної цінності суспільства, що прийшла в цей світ із особливою місією. Цей ідеал вимагає віри в максимальний розвиток усієї сукупності її можливостей, духовно-моральних сил. Віра, зі свого боку, невіддільна від любові в її діяльнісному творчо-перетворювальному розумінні, що зумовлює вияв соціальним працівником піклування й відповідальності за клієнта, поваги й довіри до нього [1].

Світобачення, як стрижень світогляду, детермінує професійну діяльність соціального працівника, причому, як часто виявляється, не лише безпосередньо шляхом логічного обґрунтування. Велике значення тут набувають нелогічні операції та різномірні соціокультурні чинники. Тож, світобачення здатне реалізувати ідеологічну, регулятивну, пізнавальну,

виховну, комунікативну, мобілізаційну, творчо-перетворювальну, прогностичну та ряд інших функцій в професійній діяльності соціального працівника. Ідеологічну функцію розглядаємо як провідну, оскільки вона сприяє оцінюванню соціальним працівником різноманітних методологічних засобів впливу на клієнта з гуманістичної точки зору належного та сприяє створенню впорядкованої, стабільної картини професійної діяльності й баченню можливих альтернатив її розвитку. Регулятивна функція вможливує управління поведінкою в різного роду ситуаціях невизначеності з позицій значущого сенсу. Прогностична функція забезпечує світоглядну основу в побудові стратегій і тактик вирішення професійних проблем з урахувань усіх можливих ступенів свободи для клієнта та соціального працівника. Нарешті світоглядна система мобілізує життєві сили й здатності соціального працівника на досягнення певної мети й підтримує зусилля з її досягнення.

Структура світобачення віддзеркалює стан та ступінь наближення створеного в свідомості соціального працівника образу людського світу до дійсності. Ця структура може мати декілька рівнів. Світобачення започатковується в буденно-практичному світогляді, оскільки його джерелами є світовідчуття, що загалом не аналізують, а лише констатують дійсність. Перехід на другий теоретичний (раціональний чи ідеологічний) рівень означає формування поглядів, ідеалів, переконань, що вможливають системне бачення соціальним працівником своїх взаємозв'язків зі світом. Воно зазвичай є глибоко осмисленим, а отже має ціннісний характер [2].

Закріплені в свідомості соціального працівника цінності створюють складну систему, що виявляється в усіх сферах професійної діяльності: у спілкуванні з клієнтами та колегами, у творчій та організаційній роботі, у виховній діяльності, під час обміну духовними цінностями в професійному співробітництві. Загалом, ціннісна система як складник структури світобачення, складає систему професійних цінностей з п'яти провідних груп-компонентів: 1) фундаментальні, базові, наближені до загальнолюдських, цінності; 2) національні цінності; 3) громадянські цінності; 4) сімейні цінності; 5) особистісні цінності. Основою системи є духовні цінності, трансляція яких відбувається через спілкування у системі «людина – людина».

Соціальний працівник із розвиненою ціннісною системою є дієвим носієм різноманітних суспільних норм, сформованого світогляду й характеризується цілісністю своєї особистості, що виявляється в активній життєвій та професійній позиції, цілеспрямованості, зваженості, принциповості, розширенні ступенів свободи. Його світобачення ґрунтується на принципах об'єктивності; детермінованості суспільним життям, реальними соціально-економічними умовами та політичними структурами, ідеалами; на принципах толерантності й плюралізму; гуманістичного сприйняття реалій професійної діяльності; естетичного світовідчуття й світоперетворення.

Безперечно поділяємо точку зору І. Зязюна в тому, що всі без винятку відтінки світовідчуття людини можуть бути об'єднані естетичними переживаннями, а їх інтерпретація лише через конкретний усвідомлений предмет перетворює їх на механічні вияви, які «обмежують багатство людської духовності» [5, с. 72]. Тож, світобачення соціального працівника завжди суб'єктне, воно піддає оцінці професійні реалії з точки зору законів краси, відповідності до ідеалів та професійних цінностей та урешті-решт доводить до свідомості результати такого оцінювання на мові естетичних переживань. Позитивне оцінювання сприймається як прекрасне та піднесене, негативне – як потворне та низьке, а комічне та трагічне є такими собі перехідними чи проміжними станами, що супроводжують цей процес.

І. Надольний визначає ряд закономірностей, що характеризують становлення світогляду індивіда. У контексті формування естетичного світобачення соціального працівника наголосимо, передусім, на невід'ємному зв'язку між переконаннями, цінностями людини та її світоглядом. Зі свого боку, реалізація теоретичних світоглядних моделей відбувається через духовно-практичну діяльність, де відображається співвідношення між мотивами й цілями. Тож, ціннісно-раціональна поведінка соціального працівника може слугувати критерієм його світобачення. Така поведінка завжди зорієнтована на певну мету, раціонально відображає

співвідношення між застосованими засобами та висунутими цілями в соціальній роботі, характеризується дотриманням встановлених правил, норм, професійних цінностей, естетичним ставленням до них [2].

Механізм створення й розвитку естетичного світобачення соціального працівника виходить з протиріччя між боргом і бажанням. Як значущі умови, що забезпечують дію механізму формування світобачення, виокремлюються такі, як-от: соціальне значення професії, реальне економічне забезпечення суб'єктів професійної діяльності як державної та суспільної цінності, адміністративну, педагогічну й психологічну підтримку професійної діяльності соціального працівника. Проте не менш важливим виявляються індивідуальні механізми саморозвитку та самореалізації.

Вирішення певної світоглядної ситуації, як перехід із суб'єктивно-психічної системи (від задуму) до матеріально-речової (втіленого у певному предметі задуму), відбувається через відповідальний вчинок, якому передують напружені роздуми, сумніви, максимальна мобілізація своїх знань і досвіду, моделювання подій і вибір з багатьох різних альтернатив (І. Бех, С. Гончаренко, В. Роменець). Соціальний працівник, спираючись на своє світобачення, усвідомлює значення й необхідність вольового зусилля для утвердження власних ціннісних орієнтирів з безлічі пропонованих цінностей. Він має самостійно використовувати цінності як систему соціальних і психолого-педагогічних координат діяльності і при цьому вільно регулювати інтенсивність дій у виборі, формуванні, постановці цілей і знаходженні засобів для їхнього досягнення [6].

Спираючись на ці міркування з'ясуємо ті чинники, які дозволяють сформулювати естетичне світобачення соціального працівника. Провідним методом вважаємо моделювання професійних ситуацій із максимальним їх наближенням до реальної практичної діяльності майбутнього фахівця.

Виходимо з необхідності формулювання навчальних задач на підґрунті реальних професійних задач соціального працівника, причому таких, що розв'язуються шляхом ціннісно-сміслового самовизначення, тобто мовою цінностей. Дослідники вказують на наявність певної ієрархічно супідрядної системи професійних завдань у роботі соціального працівника (А. Капська, Т. Опалюк та ін. [4]). На першому рівні перебувають задачі, що виникають у повсякденних практичних ситуаціях і розв'язуються шляхом організації окремих дій клієнтів. Другий рівень складають задачі, пов'язані з соціальною підтримкою та формуванням системи й способів життєдіяльності клієнтів у різних її сферах (соціальній, моральній, побутовій, освітній, дозвіллевій тощо) і такі, що мають довгостроковий і сталий характер. Третій рівень утворюють задачі, пов'язані зі створенням соціально-педагогічних умов для самовизначення клієнта, становлення його здатності до повноцінного самостійного вирішення нагальних особистих проблем. При цьому методологічно грамотне й продуктивне розв'язання тої чи тої навчально-професійної задачі передбачає усвідомлення майбутнім фахівцем усієї цієї ієрархічної системи та співвіднесення її із провідними професійними цілями, мотивами, цінностями й переконаннями. А відтак, і актуалізацію його естетичного світобачення.

Становлення й розвиток ідеалів, переконань як ядра естетичного світобачення майбутнього соціального працівника може відбуватися у ході розв'язання навчальних задач через механізм розгортання професійної діяльності, що передбачає: спонукання студентів до усвідомлення й вирішення закладеного в представленій їм професійній ситуації протиріччя; розкриття непродуктивності рішень, що спираються на буденне світобачення; показ шляхів продуктивного рішення проблемної ситуації на основі гуманістичної позиції та вимог діалектичної логіки; узагальнення досвіду роботи над запропонованим завданням і здійснення переносу засвоєної логіки в різні сфери професійного життя [6]. У пропонованих задачах має фіксуватися й ціннісний аспект, що виходить із розуміння майбутнім соціальним працівником процесу розв'язання задачі як особистісно-сміслової діяльності.

Теоретичне мислення як елемент світобачення майбутніх фахівців актуалізується в роботі з розв'язання задач професійно зорієнтованого змісту шляхом формування в

майбутнього соціального працівника образу певного соціального явища у вигляді множинності уявлень про нього, у процесі реконструкції цих уявлень у напрямі перетворення множини знань від диз'юнктивної до недиз'юнктивної неоднорідної цілісності. При цьому необхідно дбати про усвідомлення майбутніми фахівцями неможливості апріорних професійних знань, сприяти розумінню ними теоретичних положень як таких собі моделей, що створюють образ соціальної реальності, і орієнтуючись на які, соціальний працівник вишиковує вирішення конкретної ситуації. Необхідним для формування ціннісного світобачення є ті ситуації, у яких виокремлюється протиріччя між обов'язком і бажанням, а його подолання жадає відповідального вчинку, що здійснюється на підґрунті відбору методів впливу на особистість клієнта з багатьох альтернатив.

Задля розгортання процесу естетичного оцінювання студентами, навчально-професійні задачі та проблемні ситуації слід вишукувати в такий спосіб, щоб вони слугували лабораторією побудови й перебудови системи засобів тієї або тієї концепції (соціальної, освітньої, педагогічної), перевірки й виявлення межі її застосовності в даній площині, за даних умов, за передбачуваними наслідками. На відміну від точних наук, здебільшого, соціальна робота оперує задачами, які не можуть бути вирішені алгоритмічним шляхом, а передбачають застосування евристичних процедур. Основні причини такого становища полягають, по-перше, у незначній дедуктивній основі психолого-педагогічного знання, по-друге, у недиз'юнктивності й нелінійності професійної реальності, що утруднює застосування соціальним працівником однотипних дій, по-третє, евристичний шлях є зазвичай найбільш економічним, аніж алгоритмічний чи формально-логічний. Найчастіше в практиці соціальної роботи використовується методика, націлена на одержання поліпшення реальної ситуації або теоретично припустимі способи підвищення якості соціальної підтримки. Переважно фахівець із соціальної роботи застосовує мінімізуючі стратегії, оскільки оптимізуючі не завжди можливі та виправдані в реальних соціально-економічних умовах.

У своїй роботі послуговуємося прийомами моделювання професійних ситуацій, розробленими Я. Коломінським і Н. Оловниковою, які допомагають організувати роботу студентів з інтерпретації й концептуалізації досвіду соціальної роботи [7]. Моделювання й вирішення ситуацій відбувається за схемою: 1) ознайомлення з ситуацією, 2) позначення помилки соціального працівника, 3) короткі ілюстративні приклади, 4) неправильні переконання, 5) корекція осмислення – критичний розгляд, 6) корекція поведінки – узагальнюючі висновки щодо можливостей використання конструктивного досвіду.

У формуванні естетичного світобачення доцільними є задачі алгоритмічного типу, на кшталт: схеми аналізу соціальної ситуації; алгоритмів і приписів з організації різновидів життєдіяльності клієнтів, спілкування з ним, індивідуальних бесід, установлення зворотного зв'язку, вирішення конфліктів і протиріч, подолання соціального вигорання, застосування метод впливу тощо. Відповідно до цього можуть бути використані такі задачі, як-от: задачі на застосування алгоритмів, на засвоєння алгоритмів, на розпізнавання алгоритмів і на складання алгоритмів. Останній вид виявився найбільш цінним для майбутніх соціальних працівників у плані засвоєння ними інструментарію конструювання реальної соціальної роботи. Задачі на складання алгоритму орієнтуються на ознаки дискретності, визначеності, результативності, масовості та розв'язуються в такій послідовності: 1) усебічний аналіз явища, що досліджується; 2) виявлення внутрішньої логіки, діалектичних зв'язків, тенденцій розвитку; 3) розбивка задачі на підзадачі; 4) побудова плану розв'язання; 5) розв'язання підзадач із поточною перевіркою правильності й доцільності рішення згідно теоретичних положень; 6) розв'язання вихідної задачі, конструювання етапів розв'язання; 7) складання алгоритмічної схеми (лінійної, розгалуженої, циклічної), її типізація; 8) розповсюдження розв'язання на клас задач.

Ми використовуємо розмаїття форм і методів включення студентів до вирішення системи навчальних задач, побудованих на контекстній основі. Найбільш продуктивною є типологія вправ А. Коржуєва, В. Попкова й Є. Рязанової, яку запроваджуємо для активізації естетичного світобачення студентів засобом критичного насичення навчальної інформації. З-

поміж них:

1) Конструювання ситуації, коли з очевидно неправильної посилки шляхом коректних логічних міркувань виходить висновок, що явно суперечить наявним у студентам знанням і уявленням про сутність соціальної роботи.

2) Конструювання ситуації, коли зі справедливого твердження шляхом некоректних логічних операцій виходить абсурдний висновок.

3) Некоректне критичне осмислення очевидно правильного результату, яке врешті-решт виглядає сумнівним [8].

Враховуємо, що принцип критичного насичення інформації має на увазі, по-перше, наявність фрагментів, які спонукують студентів осмислювати їх з погляду різних, незалежних один від одного підходів; по-друге, поряд із формально-стверджувальними, містити й фрагменти, що спонукають до пошуку сенсу, критичної оцінки наведених тверджень; по-третє, зумовлює вплив на хід явища чи процесу факторів та передумов у розгортанні професійної ситуації; по-четверте, відображати наслідки неправомірного ототожнення чи навпаки безпідставного протиставлення об'єктів чи явищ. Звичайно, при реалізації вимог критичної насиченості інформації слід дотримуватися міри, не допускати в пропонованій ситуації втрати інформативності через занадту проблематизацію. Головне, щоб викладач виступав у такому діалозі не в ролі останньої інстанції, а дослідником, який залучає студентів до спільного пошуку найбільш ефективного для конкретної ситуації рішення [8].

Процес формування естетичного світобачення передбачає зміну інтенції з об'єкта професійної діяльності на саму діяльність, вихід на рефлексивну позицію щодо її засобів і способів. Одним із доцільних засобів тут є *проблемно-позиційний спосіб навчання* (за Л. Чистяковою [9]) – такий, що орієнтований не на звичайну передачу професійних знань, а на їх переосмислення, інтерпретацію стосовно до проблем, значущих для даного виду діяльності й самого студента.

Ще К. Ушинський зазначив про те, що використовується не сам по собі досвід, а думка, виведена з досвіду. Тобто, пропонований досвід не повинен осмислюватися студентами стихійно-емпіричним шляхом, а тільки в системі наукових теорії та їх засобами й мовою цінностей. Це стосується як осмислення досвіду професійної діяльності соціального працівника загалом, так і концептуалізації передового й результативного досвіду зокрема. В останньому випадку предметом теоретичного осмислення має стати власне методологія вироблення, аналізу й оцінки професійних рішень, тих внутрішніх конструктивних принципів, якими фахівець користується в процесі вироблення своїх практичних рішень, особливо нових, оригінальних і творчих. Задля цього під час вирішення професійних ситуацій доцільно ставити майбутнього фахівця в «метапозицію» стосовно власного досвіду, тобто спонукали його до демонстрації «чужого» досвіду та його концептуалізації, до усвідомлення «зіткнення досвідів» (свого й пропонованого), реконструкції «чужого» досвіду відповідно власних цілей, до проектування нового досвіду. Кожний із зазначених етапів можна розглядати як просування майбутнього соціального працівника в його ціннісно-смісловому самовизначенні [9].

У роботі з формування естетичного світобачення майбутніх фахівців знайшов свого застосування й метод *моделювання*. Його вважаємо невід'ємним компонентом професійної діяльності фахівця інформаційного суспільства, тому його можна використовувати з різними цілями, зокрема: з гносеологічною метою – для вивчення студентами явищ із використанням моделі замість оригіналу; із модельно-інформаційною – для презентації різномірної інформації в компактній і концептуальній формі; з аналітичною метою – для більш детального аналізу досліджуваної ситуації.

Доцільними прийомами моделювання професійних ситуацій є: пряма постановка проблеми; проблемне питання; повідомлення інформації, яка містить суперечність, повідомлення протилежних думок з одного питання; зіставлення теоретичного світобачення із практичним досвідом та буденними уявленнями; повідомлення суперечливих фактів; постановка гострих нерозв'язаних питань; спонукання студентів до вибору, захисту чи аргументації в позиціях експертів, опонентів, рецензентів; наведення життєвих прикладів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Світобачення соціального працівника розглядаємо як один із компонентів його світогляду, як феномен, що має самостійне значення для ефективної професійної діяльності. Вважаємо, що його сутність виходить з антропоцентричного світогляду, а змістовий центр складає людинолюбство, що диференціюється в тріаді «Віра – Надія – Любов». Світобачення, як стрижень світогляду, детермінує професійну діяльність соціального працівника, воно завжди суб'єктне, піддає оцінці професійні реалії з точки зору законів краси, відповідності до ідеалів та професійних цінностей та урешті-решт доводить до свідомості результати такого оцінювання на мові естетичних переживань. Естетичне світобачення є системою знань про світ загалом і соціальну сферу зокрема, а також поглядів, ідеалів, професійних цінностей і норм, що визначають загальне бачення й розуміння місця й ролі соціального працівника, визначають його життєву та професійну позиції, формують програму поведінки за законами краси. У цьому сенсі світобачення здатне реалізувати ідеологічну, регулятивну, пізнавальну, виховну, комунікативну, мобілізаційну, творчо-перетворювальну, прогностичну та ряд інших функцій в професійній діяльності соціального працівника. Формування естетичного світобачення соціального працівника відбувається в процесі спеціально організованої, ціннісно спрямованої діяльності з розв'язання професійно зорієнтованих, контекстних, творчо-перетворювальних ситуацій різного рівня.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в побудові стратегій розвитку професійної майстерності соціального працівника в умовах ступеневої підготовки з огляду на багатий функціонально-рольовий характер його професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Шинкарук В. І. Віра, Надія, Любов. *Віче*. 1994. № 3. С. 140–150.
2. Надольний І. Ф. Світогляд – ключова проблема пізнання та діяльності людини. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2015. № 4. С. 50–55.
3. Єр'оміна Л. Є. Практикум з соціальної роботи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Ч. I / за заг. ред. О. В. Федорової. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2017. 140 с.
4. Opaliuk T. L. Methodology of writing an argumentative essay on social and pedagogical topics. *International Academy Journal Web of Scholar*. Warsaw: RS Global Sp. z O.O., 2020. Pp. 46–51.
5. Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І.А. Зязюна. 3-тє вид., доп.ов і переробл. Київ: СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.
6. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. : навч.-метод. Видання. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
7. Коломинський Я., Оловникова Н. Исследование взаимоотношений учителей и учащихся в социальной и педагогической психологии. *Вопросы психологии*. 1982. № 2. С. 86–91.
8. Коржуев А., Попков В., Рязанова Е. Как формировать критическое мышление? *Высшее образование сегодня*. 2002. № 1. С. 55–60.
9. Чистякова Л. А. Педагогические условия развития профессионального мышления учителя в процессе повышения квалификации : автореф. дисс. ... к-та пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика». С.-Петербург, 2000. 21 с.

THE AESTHETIC MINDSET FORMATION IN FUTURE SOCIAL WORKERS DURING THE SIMULATION OF PROFESSIONAL SITUATIONS

Lavrentieva Olena

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Higher Education Institution «Alfred Nobel University»

Introduction. *The article emphasizes the need for qualitative updating of target orientations in the social workers' professional preparation for the requirements of post-industrial society. It is noted that for high-quality services of social support, patronage and social rehabilitation of the general population, social workers must implement a wide functional and role repertoire, which is mainly determined by their mindset.*

The purpose of the article is to present the main approaches, principles, methods and means of shaping of the social workers' aesthetic mindset in the process of professional training in higher education institutions.

Methods. *The presented research used semantic analysis and systematization of input and tangent categories to the concept of "aesthetic mindset"; methods of analysis, concretization and conceptualization of advanced pedagogical experience, content analysis and modelling the process of shaping the social workers' aesthetic mindset.*

Result. *The aesthetic mindset presented as a system of knowledge about the world in total and the social sphere in particular, as well as views, ideals, professional values and norms that determine the general vision and understanding of the place and role of social workers defining their own life, professional position, and behaviour according to the laws of beauty. The aesthetic mindset is able to complete functions in the professional activity of a social worker.*

Originality. *The essence and structure of the social workers' aesthetic mindset, its functions, regularities and mechanisms have been substantiated; types and forms of modelling of professional situations have been described.*

Conclusions. *Modelling of professional situations should be a natural component of a social worker's professional preparation, it has to focus on the essence and content of their future activities and aesthetic mindset.*

Key words: *professional preparation of social workers, humanistic orientation, aesthetic worldview, aesthetic mindset, modelling of professional situations, professionally oriented tasks, formation of aesthetic mindset.*

References

1. Shynkaruk, V. I. (1994). Vira, Nadiya, Lyubov [Faith, Hope, Love]. *Viche*, 3, 140–150. [in Ukrainian].
2. Nadolnyy, I. F. (2015). Svitohlyad – klyuchova problema piznannya ta diyalnosti lyudyny [Worldview – a key problem of cognition and human activity]. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezidentovi Ukrayiny*, 4, 50-55. [in Ukrainian].
3. Yeromina, L. Y. (2017). *Praktykum z sotsialnoyi roboty : navch. posib.* [Workshop on social work: textbook]. Melitopol: FOP Odnoroh T.V. 140. [in Ukrainian].
4. Opaliuk, T. L. (2020). Methodology of writing an argumentative essay on social and pedagogical topics. *International Academy Journal Web of Scholar*. Warsaw: RS Global Sp. z O.O. 46–51.
5. *Pedahohichna maysternist: pidruchnyk* [Pedagogical skills: a textbook] (2008). Kyiv: SPD Bohdanova A.M. 376. [in Ukrainian].
6. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannya osobystosti : u 2 kn. : navch.-metod. vydannya*. Kn. 1: Osobystisno oriyentovanyy pidkhid: teoretyko-tekhnologichni zasady [Education of personality: in 2 books.: teaching manual. Book 1: Personality-oriented approach: theoretical and technological principles]. Kyiv: Lybid, 280. [in Ukrainian].
7. Kolominskiy YA., Olovnikova N. (1982). *Issledovaniye vzaimootnosheniy uchiteley i uchashchikhsya v sotsial'noy i pedagogicheskoy psikhologii* [Research of the relations between teachers and students in social and educational psychology]. *Voprosy psikhologii*, 2, 86–91. [in Russian].
8. Korzhuyev A., Popkov V., Ryazanova Ye. (2002). *Kak formirovat' kriticheskoye myshleniye?* [How to form critical thinking?]. *Vyssheye obrazovaniye segodnya*, 1, 55–60. [in Russian].
9. Chistyakova L. A. (2002) *Pedagogicheskiye usloviya razvitiya professional'nogo myshleniya uchitelya v protsesse povysheniya kvalifikatsii* [Pedagogical terms for the development of a teacher's professional thinking in the process of professional development]. (*Candidate's thesis*) «*Obshchaya pedagogika*». S.-Peterburg, 2000, 21. [in Russian].

Отримано редакцією 19.12.2020 р.